

MATKALIPPU

HISTORIAAN

Riitta Eskelinen / Tuuli Ojanperä / Martti Troberg

NÄYTE

EDITA

Opettajan opas

KUVA-AVAIN

- 1 Kuvassa on Niilin varrella sijaitseva egyptiläinen kylä. Asumukset ovat itäisellä rannalla ja kuvan oikeassa laidassa näkyvät aivan rannassa olevat pellot. Asumukset rakennettiin tulvan kasteleman viljelyalueen taakse, niinpä kuvan kylä on töyräällä hiegan rannasta sisämaahan.
- 2 Peltoa kynnetään egyptiläiseen tapaan härillä.
- 3 Kuvan vasemmassa laidassa miehet ovat kokoontuneet pelaamaan suosittua lautapeliä Senetiä. Suurin osa työskentelystä ja oleskelusta tapahtuu ulkona, polttavalta auringolta suojaavien katosten alla.
- 4 Taustalla on tori, jonne kauppiat ovat laittaneet tavaransa näyttille. Kujilla juoksee vapaana koiria ja lapset pelaavat pallopelejä.
- 5 Keskellä kuvaa, katoksen alla, kirjuri työskentelee tyypillisessä kirjurien istuma-asennossa.
- 6 Asuinrakennukset ovat savitiloja, joissa on pienet ikkunat. Päivällä ikkunat laskivat vain vähän kuumuutta sisään ja luukut suojasivat hiekkamyrskyiltä ja yön kylmyydeltä. Talot ovat pieniä, sillä sisällä ei tehty juuri muuta kuin nukuttiin.
- 7 Niilillä purjehtii aluksia: etelään menevät ovat levittäneet purjeensa, sillä tuuli kävi tasanaisesti Välimereltä etelään. Toiseen suuntaan mentäessä voitiin antaa virran kuljettaa.
- 8 Vastarannalla on pyramidien rakennustyömaa.

- 9 Soutualukset ovat juuri tuomassa kiviä etelän louhoksilta. Rannassa näkyy tasaiseksi jyrätty kuljetusrata, jota pitkin voitiin pyöreiden telojen päällä kiskoa painavia kiviä rannasta pyramidille. Taaempänä hämmöttää jo valmis pyramidi, edessä oleva on vielä keskeneräinen.

- 10 Egyptiläiset hautasivat vainajansa aina Niilin länsirannalle, koska vainajien uskottiin matkaavan länteen, kohti kahden totuuden salia ja viimeistä tuomiota.

JOKILAAKSOJEN KULTTUURIT

Ilmaston kuivuessa ihmiset asettuivat asumaan sinne missä oli vettä. Jokien varsilla pellosta sai hyvän sadon. Kun ihmisten ei enää tarvinnut käyttää kaikkea aikaansa ravinnon hankkimiseen, osa heistä saattoi erikoistua esimerkiksi valmistamaan ruukkuja. Näin syntyivät ammatit.

Ihmiset ryhtyivät kirjoittamaan asioita muistiin kirjoitusmerkeillä. Kirjoitustaidon myötä siirryttiin esihistoriallisesta ajasta historialliseen aikaan. Alkanutta aikakautta kutsutaan vanhaksi ajaksi tai vanhojen korkeakulttuurien ajaksi.

- 8 MESOPOTAMIA – KAKSOISVIRRANMAA
- 9 NIILIN LAAKSO
- 10 EGYPTIN ARKEA
- 11 IKUISUUDEN PORTEILLA

► Kuvan tarkastelua

- Mikä joki mahtaa olla aloituskuvassa? (Niili) Mistä tiedää, että piirros kuvaa mennyttä aikaa? Siirrymme nyt samalla esihistoriallisesta ajasta historialliseen aikaan. Löydätkö kuvasta tähän liittyvän vihjeen? (Kirjuri) Mitä elinkeinoja näkyy kuvassa? Mitä lapset tekevät? Mikä suuri rakennelma näkyy joen toisella puolella?

PÄÄASIAT

- Mesopotamiassa eli Kaksoisvirranmaassa maanviljely oli mahdollista kastelukanavien ansiosta.
- Sumerit rakensivat maailman ensimmäiset kaupungit ja kehittivät nuolenpääkirjoituksen.
- Pellot tuottivat niin hyvin, että osa ihmisistä saattoi keskittyä valmistamaan astioita, sekä laatimaan lakeja ja kalentereita. Ammatit syntyivät.

OPETUSVINKKEJÄ

A Johdanto

Jokilaaksojen kulttuurien tarkastelun voi aloittaa tutkimalla aloitusaukeaman kuvaa (katso kuva-avain) ja **kalvopohjaa 8.5** (Aikakaudet).

Aikakausi- jaottelut ovat vaikeita jaottelutapojen moninaisuuden vuoksi. Sen takia asiaa on hyvä konkretisoida useampaan otteeseen ja usealla tavalla.

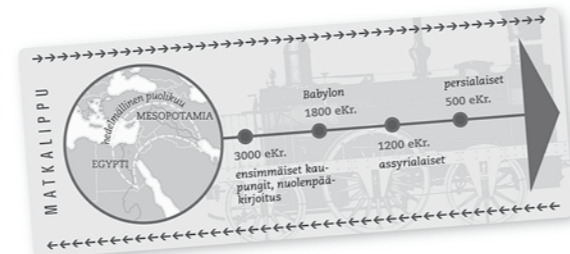
Perusjako esihistoria–historia pohjautuu kirjoitustaidon keksimiseen ja käyttöönottoon. Kun Mesopotamiassa jo siirryttiin historialliseen aikaan, meillä Suomessa elettiin vielä esihistoriallista aikaa.

Esihistoriallinen aika on perinteisesti jaoteltu kolmeen pääaikakauteen: kivikauteen, pronssikauteen ja rautakauteen. Kuitenkin esimerkiksi sumerilaiset käyttivät nuolenpääkirjoitusta jo omana pronssikautenaan. Aikakausten rajat ovat siis häilyvät ja vain suuntaa antavat.

Myös historiallinen aika jaetaan usein kolmeen osaan: vanha aika, keskiaika ja uusi aika. Vanhaa aikaa voidaan nimittää myös vanhojen korkeakulttuurien ajaksi tai jokilaaksojen kulttuurien ajaksi, jolloin tarkastelun kohteina ovat erityisesti Mesopotamian alueen ja Egyptin kukoistuskausi. Jos taas käsitellään Kreikan ja Rooman kukoistuskautta, käytetään nimitystä antiikin aika.

8

Mesopotamia – Kaksoisvirranmaa

➤ Ensimmäiset kaupungit

Nykyisen Irakin alueella virtaa kaksi suurta jokea, Eufraat ja Tigris. Niiden ympäristöä kutsuttiin **Mesopotamiaksi** eli **Kaksoisvirranmaaksi**. Maanviljely oli mahdollista vain jokien läheisyydessä. Heti joenrannasta alkoi kuiva erämaa. **Sumereiksi** kutsuttu kansa keksi kuitenkin rakentaa kastelukanavia, joita pirkin vesi johdettiin joista pelloille. Vähitel-

len ihmiset muuttivat maaseudulta peltojen lähelle rakennettuihin kaupunkeihin.

Pellot tuottivat niin hyvin, ettei kaikkien enää tarvinnut hankkia ruokaa maata viljelemällä. Osa saattoi erikoistua valmistamaan ruukkuja ja työkaluja tai kutomaan kankaita.

Sumerit rakensivat korkeita **porraspyramideja**, joiden huipulla oli temppele. Pyramideja käytettiin tähtien tarkkailuun ja jumalille uhraamiseen.

B Kirjoituksen synty

Viljan varastoinnista pidetty kirjanpito vaati yhä monimutkaisempia merkintätapoja. Alun perin yksinkertaisista merkeistä kehittyi vähitellen kirjoitusjärjestelmä, nuolenpääkirjoitus. Jo varhain ihmiset halusivat välittää kirjoitusmerkeillä myös henkilökohtaisia viestejä.

- Mihin tarvitsemme kirjoitus- ja lukutaitoa?
- Millaisia kirjoitusvälineitä meillä olisi, jos nuolenpääkirjoitus olisi yhä käytössä?

C Oppikirjan tehtävä 5 Hammurabista

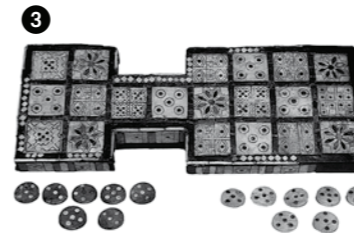
Tehtävän tarkoituksena on imitoida Hammurabin lakien laatimista. Olemassa olevista säännöistä muokataan yhteiset "lait". Jos on aikaa, tehtävää voi jatkaa yhdistämällä eri oppilaiden sääntöehdotukset. Samalla tavalla voi tehdä myös luokan järjestyssäännöt.

— Sumerikuningaat kiher-sivät partansa ja kammasivat hiuksensa taidokkaasti.
— Urin kuningashaudasta löydetty lautapeli.

2

Näin syntyi käsityöläisten ammattiryhmiä. He saattoivat paneutua valmistusmenetelmiin ja raaka-aineisiin, ja niin tuotteista tuli hienompia kuin aiemmin. Sumerit tunnettiin erityisesti taidokkaasti kudotuista kankaista, joita aasikaravaanit kuljettivat pohjoiseen, missä kankaat vaihdettiin tinaan ja kupariin. Niitä sumerit tarvitsivat valmistukseen pronssia, jota käytettiin aseissa, työkaluissa ja koruissa.

Kaupungit kasvoivat suuriksi. Sumerien asuttamassa Urukissa oli jo 5 000 vuotta sitten 40 000 asukasta, suunnilleen yhtä paljon kuin Hyvinkäällä nykyisin. Kaupunkien ympärille rakennettiin korkeat muurit suojaamaan niitä hyökkäyksiltä. Sumerien vauraudesta kuulleet aavikon paimentolaiset hyökkäsivät kaupunkeihin, mutta sumerit kävivät myös keskenään jatkuvia sotia siitä, mikä kaupunki sai hallita kuparin ja tinan kauppaa.

➤ Nuolenpääkirjoitus

Kaupunkien johdossa oli kuningas, mutta merkittävä osa pelloista kuului pappien johtamille temppeleille. Talonpojat maksoivat osan veroistaan työskentelemällä temppeleen pelloilla. Työpäivistä ja käytetyistä työkaluista pidettiin kirjaa tarkoitusta varten kehitetyllä **nuolenpääkirjoituksella**. Nimitys johtuu siitä, että kirjoitus tehtiin märkin savi-levyihin nuolenpäin mallisella puutikulla painamalla. Vanhimmat tekstit ovat lähes 5 000 vuotta vanhoja.

Rukoileva sumerikuningas.

4

LISÄTIETOA

Assyrialaisen kirja-aarteet

Assyrialaiset ovat jääneet historiaan sotaisuutensa takia. Heissä oli kuitenkin myös toinen puoli: he arvostivat kirjoja. Kun assyrialaiset 1100-luvun eKr. taitteessa valloittivat Babylonin, he veivät saaliinaan myös babylonialaista kirjallisuutta. Kuningas Tiglatpileserillä oli laaja kirjasto, jota hoitivat kirjastonhoitajat ja kirjurit. Kuningas Assurbanipal (668–630 eKr.) puolestaan rakennutti Niniveen valtavan kirjaston, maailman ensimmäisen "kansalliskirjaston", johon hän pyrki kokoamaan kaiken assyrialais-babylonialaisen kirjallisuuden. Kuningas valvoi henkilökohtaisesti kirjastonsa kehittämistä ja kokoelman laajentamista. Hän otatti myös uusia, paranneltuja painoksia vanhoista käsikirjoituksista. Tästä kirjastosta on säilynyt 30 000 savitaulua, niiden joukossa myös Gilgameš-epos.

KUVA-AVAIN

1 Toisin kuin egyptiläisillä, sumerien porraspyramidit eli zikkurratit eivät olleet hautoja, vaan niiden huipulla oli temppele. Raamatun kertomukset Baabelin tornista liittyvät todennäköisesti juuri zikkurrateihin. Sumeripapit tekivät tähtitieteellisiä havain-toja ajanlaskua ja ennustamista varten. Sumereilta on välittynyt uskomus siitä, että tähtien asennolla olisi vaikutusta ihmisen elämään. Sumerit laativat siis maailman ensimmäiset horoskoopit.

2 Kuningaspatsaan pää on pronssia, joka oli erittäin kallis ja haluttu materiaali, koska se oli ainoa riittävän luja aine aseisiin. Pronssin käyttämisen sijaan muotokuvaan korostaa kuninkaan vaurautta ja mahtia.

3 Urista on löydetty poikkeuksellisen rikas kuningashauta 2200-luvulta eKr. Kuninkaan mukaan sinne on sijoitettu runsaasti esineistöä. Tunnetuin löytö on maailman vanhimpana pelinä pidetty Urin kuningaspeli. Sumerihautoista löytyneiden pelien ja soittimien runsaus osoittaa, että sumerilaiset arvostivat vapaa-ajanviettoa ja huvituksia.

4 Sumerit eivät koskaan muodostaneet yhtenäistä valtakuntaa, vaan samanaikaisesti oli useita keskenään kilpaillevia kaupunkeja. Sumereita yhdisti kieli ja kulttuuri. Heille oli tyypillistä kuvata ihmiset arvoituksellisesti hymyilevinä ja suurisilmäisinä. Kuva esittää Mari-nimisen kaupungin ruokoilevaa kuningasta 2800–2300-luvulta eKr.

KÄSITEAVAIN

Säännöllisen maanviljelyn alku, kastelujärjestelmä

Miten luonnonolot vaikuttavat ihmisten elämään? Miten ihminen vaikuttaa elinympäristöönsä? Eufraatin ja Tigriin jokilaaksoissa viljeltiin jo 5000-luvulla eKr. muun muassa ohraa ja vehnää. Silloin monet nykyiset kotieläimet oli jo kesytetty (koira, lammas, vuohi, sika ja nauta). Ilmastoon muuttua kuivemmaksi noin 3500 eKr. osa ihmisistä muutti hedelmällisemmille seuduille jokien suistoalueelle. Sinne kehittyivät suurkaupungit Uruk ja Kis. Kuiville alueille kehitettiin tehokas kastelujärjestelmä, joka mahdollisti maanviljelyn myös siellä.

Ihmiset ovat varhaisista ajoista asti muokanneet ympäristöään tarpeidensa mukaan. Mitä hyviä ja huonoja asioita ihmisen on saanut toiminnallaan aikaan?

Hedelmällinen puolikuu

Eufraatin ja Tigriin jokilaakso Mesopotamiassa ja Niilin laakso Egyptissä muodostavat sirppimäisen hedelmällisen vyöhykkeen, jota kutsutaan hedelmälliseksi puolikuuksi. Siihen kuuluu myös Jordanin jokilaakso ja osia Kaakkois-Turkista. Alueen ilmasto mahdollisti jo varhain yksivuotisten siemenkasvien kehittymisen ja kotieläinten pidon. Useat viljakasvit ovat alun perin kasvaneet villoilla hedelmällisen puolikuun alueella.

Kaupunki

- Mikä tekee kaupungista kaupungin? Mitä kaupungille tyypillisiä piirteitä keksitte? (Melko pienellä, rajatulla alueella asuu paljon ihmisiä, siellä on monien ammattien edustajia, on jonkinlainen kaupunginjohtaja, erilaisia ihmisryhmiä kuten rikkaita, köyhiä, menestyviä ja kurjissa oloissa eläviä, on paljon kaupunkeja.)
- Mitä kaupungille ominaisia piirteitä löydätte Urin kaupungin kuvauksesta (katso lisätieto *Ur, Sumerilainen kaupunki*) tai oppikirjassa kuvatusta Urukin kaupungista?
- Miten muinaisen Mesopotamian suurkaupungit eroavat meidän aikamme suurkaupunkeista?

II JOKILAAKSOJEN KULTTUURIT

1 Suurin osa kirjoituksista oli erilaisia veroluettelot ja kuitteja, mutta myös tavallisten kansalaisten kirjeitä on säilynyt. Kirjoitusmerkit olivat kuitenkin niin monimutkaisia, että vain harvat osasivat kirjoittaa. Kirjoitustaidon ansiosta tiedämme sumereista enemmän kuin monista muista tuolloin eläneistä kansoista. Kirjoitustaidon kehittymisen myötä siirryttiin esihistoriallisesta ajasta historialliseen aikaan. Sumerit olivat myös etevää matemaatikkoja. He pystyivät laskemaan tarkasti, kuinka paljon aikaa kului jonkin suuren temppelin rakentamiseen ja kuinka monta miestä siihen tarvittiin. Monet laskutapamme olivat jo sumerien tunteita, esimerkiksi tapa jakaa tunti 60 minuuttiin.

II JOKILAAKSOJEN KULTTUURIT

2 Nuolenpääkirjoitusta tarvittiin ensisijaisesti kirjontaitoon. Tässä taulussa on laskettu kuorma-aseja.

➤ Silmä silmästä, hammas hampaasta

Sumerien jälkeen valta Mesopotamiassa siirtyi Babylonin kaupungille, jonka tunnetaan kuningas oli **Hammurabi**. Ihmiset asuivat jo niin suurissa kaupungeissa, että yhteisiä sääntöjä oli noudatettava. Jotta tuomarit olisivat antaneet samantapaista rikkomuksista samanlaisia tuomioita, Hammurabi loi tuomareille ohjeeksi lakikokoelman, jonka määräykset olivat hyvin ankarat; jos joku katkaisee toiselta käden, katkaistakoon häneltä itseltään käsi.

3 Hammurabin lait koottiin kuvan kiiveen. Kuningas itse istuu kuvassa johdassa oikeutta.

II JOKILAAKSOJEN KULTTUURIT

➤ **Voittoisat assyrialaiset**

Sumerit ja babylonialaiset olivat käyneet jatkuvia sotia, mutta he eivät olleet vallanneet suuria alueita. Babylonin pohjoispuolelta tulivat 1200-luvulla eKr. assyrialaiset. Babylonialaiset olivat voimattomia heidän sotavaunujaan vastaan. Assyrialaiset antoivat viholliskansoille kaksi vaihtoehtoa: antautua ehdotta tai tuhoutua. Jos jokin kaupunki yritti vastarintaa, se hävitettiin maan tasalle. Kuningas Salmanassar ylpeili hävittäneensä 180 kaupunkia ja sokeuttaneensa 14 400 vangiksi joutunutta sotilasta. Assyriasta tuli maailman ensimmäinen suurvalta.

➤ **Assyrian valtakunnan tuho**

Assyriassa alkoi 600-luvulla eKr. olla ongelmia. Vuosituhansia viljellyille pelloille oli kerääntynyt kastelukanavien takia niin paljon suolaa, että sadot eivät enää olleet yhtä hyviä kuin ennen. Viljantuotannon ehtyessä koko valtakunta köyhtyi. Kuningailla ei enää ollut varaa varustaa suuria sotajoukkoja. Sotapäälliköt ja kuninkaiden sukulaiset alkoivat nyt

II JOKILAAKSOJEN KULTTUURIT

4 Mesopotamia - Kaksoisvirranmaa

havitella itselleen kuninkaan valtaa ja rikkautta. Assyrialaisen väkivalloin alistamat kansat huomasivat tilaisuuden irtautua assyrialaisen vallasta. Sekasorron keskellä Assyria oli avoin hyökkäajille. Nykyisen Iranin alueelta tulivat 500-luvulla eKr. persialaiset, jotka alistivat Mesopotamian hallintaansa.

5 Mesopotamian kaupungit oli ympäröity muureilla. Ai- noa sisäänkäynti kaupunkiin oli porttien kautta. Loistavilla portteilla haluttiin osoittaa kaupungin vaurautta ja mahtavuutta.

KUVA-AVAIN

- 1 Joskus väitetään kreikkalaisten keksineen modernin matematiikan. Todellisuudessa jo mesopotamialaiset tunsivat kaikki peruslaskutoimitukset. Mesopotamialaiset olivat harjaantuneet matemaattisissa taidoissaan yrittäessään selvittää tähtien ja planeettojen liikeratoja. Niitä he tarvitsivat horoskooppeihin. Usko horoskooppeihin ja unista ennustamiseen periytyi roomalaisille ja heidän kauttaan nykyeurooppalaisille. Nykyastrologitkin käyttävät ennustustensa pohjana mesopotamialaisten käyttämiä tähtikarttoja, vaikka tähtien asemat ovat muuttuneet merkittävästi noista ajoista.
- 2 Vaikka kansat vaihtuivat ja kieli muuttui, nuolenpääakkoisia käytettiin tuhansia vuosia Mesopotamiassa. Kuvan taulu on sumerien ajalta noin vuodelta 2360 eKr.
- 3 Hammurabin lakien tarkoituksena oli yhtenäistää Babylonian lainkäyttöä. Lakikokoelma oli luettelo mallituomioista tuomareille. Lakeja ei käytetty nykyajan tapaan, vaan päätösvalta oli viime kädessä tuomarilla laeista riippumatta.
- 4 Mesopotamiassa oli useita merkittäviä kaupunkeja. Sumerivallan aikana tärkeimmät niistä olivat Ur ja Uruk. Ne säilyttivät historiallisista ja uskonnollisista syistä merkityksensä senkin jälkeen, kun tärkeimmäksi kaupungiksi oli nousut Babylon. Sumerin alue oli varsin epämääräinen, koska sumerikaupungit olivat keskenään kilpailevia itsenäisiä yksiköitä, jotka valtasivat toisiltaan alueita. Jollakin kaupungilla saattoi olla jonkin aikaa johtoasema alueella, mutta tilanne saattoi muuttua muutamassa kymmenessä vuodessa. Kartta esittää sumerikulttuuriin kuuluneiden kaupunkien hallitsemien alueen laajimmillaan. Ninive oli assyrialaisen pääkaupunki. Karttaan on merkitty Assyrian alue laajimmillaan.
- 5 Babylonin hedelmällisyyden jumalatar Ishtarille pyhitetty portti 500-luvulta eKr.

Kaupunkien ja ammattikuntien synty, yhteiskuntaluokat

Kun sadot suurenevät, kaikkien ei enää tarvinnut työskennellä pelloilla, jotkut saattoivat erikoistua vaikkapa erilaisten käsityötuotteiden tekoon, puolustustehtäviin tai jumalille uhraamiseen. Mitä ammatteja syntyi? Mitä hyötyä on erikoistumisesta?

Vähitellen eri ihmisryhmiä alettiin arvostaa eri tavoin. Näin syntyivät yhteiskuntaluokat. Esimerkiksi sumerilaisten yhteiskunnassa ylimpänä oli kuningas, sitten hänen neuvonantajansa, papit, sotapäälliköt, virkamiehet ja suurkauppiaat. Keskiluokkaan kuuluivat kauppiaat, käsityöläiset, sotilaat ja veronkantajat. Heidän alapuolellaan yhteiskunnan hierarkiassa oli suurin osa kansasta eli maanviljelijät. Kaikkein alimpia olivat orjat. Miksi toisia arvostettiin enemmän kuin toisia?

Korkeakulttuuri

Ihmisten uskomukset, tavat ja asenteet heijastuvat heidän perinteissään, kielesään, käyttäytymisessään, taiteessaan, kirjallisuudessaan ja keksinnöissään. Ne ovat kulttuurin näkyvä osa. Kulttuurin muotoutumiseen vaikuttavat maantieteellinen sijainti ja esimerkiksi ilmasto.

Mitä asioita kuuluu erityisesti suomalaisen kulttuuriin? Entä nuorisokulttuuriin? Mitä tarkoittaa monikulttuurisuus? Korkeakulttuureille on tunnusomaista kirjoitusjärjestelmä, kehittynyt kaupankäynti, ammatillinen erikoistuminen, kiinteä valtiojärjestelmä, valtionuskonto ja kaupunkikeskeisyys.

KUVA-AVAIN

- 1 Assyrialaisten sotavaunuja pelättiin yleisesti. Ne syöksivät tuulen nopeudella vihollisen joukkojen keskelle. Pyöriin voitiin kiinnittää viikatteen kaltaisia teriä, joilla aiheutettiin tuhoa ajettaessa suoraan vihollisten sotilasrivistöön. Vaunussa oli erikseen ohjastaja ja jousiampuja, sekä mahdollisesti vielä keihästaistelijoita. Kuvan sotavaunut ovat Assyrian pääkaupungin Niniven palatsin seinäreliefistä 650-luvulta eKr.

LISÄTIETOA

Vedenpaisumuskertomuksia
(katso tarinatuokio ja integraatio)

Raamatussa on kertomus suuresta vedenpaisumuksesta, jossa kaikki muut paitsi Nooa perheineen ja arkkiiin otettuine eläimineen hukkuivat (Raamattu, 1 Moos.7). Samanlaisia kertomuksia löytyy Mesopotamian alueen kansojen tarinoista. Esimerkiksi babylonialaisessa Gilgameš-epoksessa kerrotaan vedenpaisumuksesta: ”Oi Enlil, miksi et harkinnut, vaan asetit tulvan? Sen sijaan, että aikaansait tulvan, leijona, susi ja rutto nousta ois saanut ja vähentää ihmiset!”

Sumerilaisia sananlaskuja

- Jos olet kertonut salaisuuden, sitä levitetään edelleen.
- Omaisuudet ovat lenteleviä varpusia, joilla ei ole laskeutumispaiikkaa
- Köyhät ovat maan biljaiset.
- Laulaja, jonka ääni ei ole hyvä, on hirvittävä laulaja.
- Pubelias kirjuri – hänen syntinsä on suuri.
- Nuori kirjuri ajattelee liikaa ruokaa vatsalleen. Hän ei ole tarkkaavainen kirjoitustaidon oppimisessa.
- Kerro valhe ja kerro sitten totuus, sitä pidetään valheena!
- Aasi syö oman vuoteensa.

(Läbde: Armas Salonen:
Sumeri ja sen benkinen perintö, Otava 1962)

MIKSI?

Miksi Babylonista ei ole juuri mitään jäljellä?

Mahtavassa Babylonissa oli yhtä paljon asukkaita kuin nykyisessä Helsingissä, mutta siitä on jäänyt vain vaatimattomat rauniot jäljelle. Babylon hävitettiin sodissa moneen kertaan. Kaupunki tuhouttiin 600-luvulla eKr. niin perusteellisesti, että mahtavan Eufraatvirran vedet ohjattiin kulkemaan raunioiden yli. Babylon rakennettiin kuitenkin uudelleen. 300-luvulla eKr. ihmiset alkoivat muuttaa Babylonista muualle, sillä sen pellot eivät enää tuottaneet satoa entiseen tapaan. Mahtavimpien valtakuntien keskukset olivat nyt kaukana Babylonista, eivätkä kauppiatkaan enää kiinnostuneet syrjäisestä seudusta. Hylätystä palatseista purettuja kiviä käytettiin muihin rakennuksiin, ja kaupunki alkoi hautautua hiekkaan.

1 Assyrialaisen menestys perustui uuteen keksintöön pyörään, jonka ansiosta voitiin rakentaa sotavaunuja. Niiden edessä Babylonian armeijankin oli nöyryyttäviä.

PÄÄASIAT

- Mesopotamiassa eli Kaksoisvirranmaassa maanviljely oli mahdollista kastelukanavien ansiosta.
- Sumerit rakensivat maailman ensimmäiset kaupungit ja kehittivät nuolenpääkirjoituksen.
- Pellot tuottivat niin hyvin, että osa ihmisistä saattoi keskittyä valmistamaan astioita sekä laatimaan lakeja ja kalentereita. Ammatit syntyivät.

TEHTÄVIÄ

1. Miten maanviljely onnistui Mesopotamian kuivassa ilmastossa?
2. Miksi kaupunkien ympärille rakennettiin muureja?
3. Mistä nuolenpääkirjoitus on saanut nimensä?
4. Miten assyrialaisen onnistui vallata suuria alueita?
5. Valitse jokin tuttu välituntileikki, jota leikitte luokkakaverien kanssa. Kirjoita muistiin a) millaisia sääntöjä, b) ohjeita ja c) rangaistuksia rikkomuksista leikissä. Vertaile lakejasi niiden oppilaiden kanssa, jotka ovat kirjoittaneet samasta leikistä.

VASTAUKSET KIRJAN TEHTÄVIIN

1. Maanviljelyn tekivät mahdolliseksi kastelukanavat, joita pitkin vettä johdettiin pelloille Eufraatista ja Tigriksestä.
2. Kaupungit kävivät jatkuvasti sotia keskenään. Muurien avulla haluttiin suojella asukkaita hyökkäyksiltä.
3. Nuolenpääkirjoitus sai nimensä nuolenmuotoisesta puupuikosta, jolla painettiin merkkejä märkään savitauluun.
4. Assyrialaisen armeijalla oli tehokkaat sotavaunut. Assyrialaisen julmuus pelotti monet vastustajat antautumaan ilman taistelua.
5. Katso opetusvinkki C.

Kuvista kirjaimiksi

■ Ihmisellä oli jo varhain tarve merkitä asioita muistiin. Vanhin kirjoitusjärjestelmä perustui kuviin. Jos verotettavaan lammaslampaan kuuluu viisi lammasta, piirrettiin yksinkertaisesti viisi lammasta.

Suurempia määriä laskettaessa tämä oli kuitenkin monimutkaista. Niinpä kehitettiin symboleja: esimerkiksi käden kuva saattoi tarkoittaa viittä. Piirtämällä on kuitenkin vaikea kuvata monimutkaisia asioita, kuten hyvää, pahaa, kylmää tai lämmintä.

Kuvat alkoivat tarkoittaa äänneitä. Esimerkiksi ”ahkera” voitiin kirjoittaa piirtämällä ensin a-kirjainta kuvaava auringon merkki, sitten h-kirjainta kuvaava hattu ja niin edelleen. Kuvat eivät enää merkinneet vain sitä mitä ne esittivät.

3000-luvulla eKr. egyptiläiset kehittivät hieroglyfikirjoituksen juuri piirtämällä sanoja ja äänneitä. Piirtäminen osoittautui hyvin työlääksi, ja niinpä tyydyttiin piirtämään vain konsonantit. Väliin jäivät vokaalit pystyttiin yleensä arvaamaan. Seuraavaksi kuvia ryhdyttiin yksinkertaistamaan. Vähitellen Egyptissä syntyi kirjoitus, jossa kirjaimet eivät enää muistuttaneet kuvia.

1000-luvulla eKr. nykyisen Libanonin alueella asuneet foinikialaiset kehittivät kirjoitusjärjestelmän, jossa kaikki tärkeimmät äänteet esitettiin 22:lla hyvin yksinkertaisella merkillä. 200 vuotta myöhemmin näistä aakkosista kehittyivät kreikkalaiset kirjaimet, joista sitten saivat alkunsa meidän käyttämämme latinalaiset aakkoset.

TEHTÄVÄ

Olet muinaisen Urukun kuninkaan kirjuri. Nuolenpääkirjoitusta ei ole vielä keksitty, vaan kaikki muistinpäivät tehdään piirtäen. Kuningas käskää sinua kirjoittamaan viestin palvelijalleen. Kirjoita seuraava viesti käyttämättä yhtään kirjainta numeromerkkiä: ”Uskollinen palvelijani. Mene iltapäivällä torille ja osta kolme kannua vuohehmittoa, 15 leipää, kaksi korillista lampaanviljoja ja 6 onnellisen kanan muna.”

Egyptiläisissä hieroglyfeissä yhteys alkuperäiseen kuvakirjoitukseen säilyi pisimpään.

Raamatun Mooseksen kirja kuvaa vedenpaisumuksen loppumista seuraavasti:

”Kun vielä neljäkymmentä päivää oli kulunut, Nooa avasi arkin ikkunaluukun, jonka hän oli tehnyt, ja päästi lentoon korpin. Se lähti ja lenteli edestakaisin, kunnes vedet olivat kuivuneet maan päältä. Sitten hän lähetti luotaan kyyhkyn saadakseen tietää, joko maa oli tullut esiin veden alta, mutta se ei löytänyt jalansijaa, mihin jäädä levähtämään, vaan palasi hänen luokseen arkkiiin, sillä vesi peitti yhä koko maan. Hän odotti silti seitsemän päivää lisää ja päästi kyyhkyn jälleen lentoon, eikä se enää palannut hänen luokseen.”

(1 Moos. 8:6-12)

Vertaa kuvauksia. Mitä yhtäläisyyksiä ja eroja niissä havaitset?

(Raamatussa kerrotaan Abrahamin olleen kotoisin Mesopotamian alueelta, joten vanhat kertomukset saattavat perustua yhteiseen pohjaan. Toisaalta Vanhassa testamentissa kerrotaan, että juutalaiset olivat aikanaan Baabelin vankeudessa eli Babylonissa, jossa juutalaiset ovat voineet kuulla kertomuksen. Arkeologiset kaivaukset todistavat Mesopotamian varhaisten kaupunkien kärsineen suurtulvista. Koko kaupungin ja lähialueet peittävä suurtulva on voinut asukkaista näyttää maailmanlaajuiselta. Useilla muillakin kansoilla alkukertomuksissa esiintyy teema suuresta tuhotulvasta, esimerkiksi Pohjois-Amerikan intiaaneilla.)

Kuvataide

Tehdään nuolenpääkirjoitusta savitauluun. (Katso kalvo 8.1.)

Aihekokonaisuudet

Kappaleessa on aineksia seuraavien aihekokonaisuuksien käsittelyyn: ihmisenä kasvaminen, kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys, viestintä ja mediataito ja osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys.

Integraatio

Uskonto

Vedenpaisumuskertomukset
(Gilgameš ja Raamattu)

Gilgameš-epos kuvaa maailman tuhon vedenpaisumuksen loppumista seuraavasti:

”Koittaessa seitsemännen päivän, laskin ulos kyyhkyn, sen matkalle laitoin. Kyyhkynen lensi – mutta palasi kohta: lepopaikkaa ei ollut (--). Laskin ulos korpin, sen matkalle laitoin. Korppikin lensi, näki laskevan veden, söi, penkoi ja raakkui – ei palannut lainkaan.”

(Gilgameš-epos, suomentanut Armas Salonen, 1943.)

LISÄTIETOA

Ur, sumerilainen suurkaupunki

Jokaisella sumerikaupungilla oli oma suojelusjumalansa, joka omisti alueensa pellot, karjan, riistan ja ylipäätään kaiken. Urin kaupunki kuului kuun jumala Nannalle. Nana asui vaimonsa jumalatar Nin-Galin kanssa kaupungin luoteiskulmaan rakennetulla pyhällä alueella. Alue oli muurein eristetty muusta kaupungista, ja sen näkyvin rakennus oli korkea suorakulmainen torni zikkurat, jonka huipulta jumalan uskottiin valvovan koko kaupunkia ja sen asukkaita ja suojelevan heitä vaaroilta. Jumalan asunto näkyi kauas kaupungin muurien ulkopuolellekin ja sai pelloilla työskentelevät maanviljelijät ja karjapaimenet tuntemaan olonsa turvallisiksi.

Alueen moniin temppelisiin virtasi päivittäin ihmisiä maksamaan veronsa ja vuokransa jumalalle. Virkamiehet, jotka ottivat asukkaat ja heidän maksunsa vastaan, olivat jumalan asiamiehiä, ja kaupunkia hallitsevan pappiskuninkaan uskottiin olevan jumalan maallisen vallan edustaja. Varakkaat ihmiset olivat teettäneet itsestään suurisilmäisiä pienoispatsaita seisomaan jumalien edessä, jotta ne rukoilisivat heille menestystä sillä aikaa, kun he itse olivat arkisissa askareissaan. Myös jokaisessa kodissa oli perheen omalle jumalalle pyhitetty alttari, joka suojeli perhettä vastoin käymisiltä.

Ovaalin muotoinen keskikaupunki oli täynnä kapeita katuja, kujia ja basaareja. Asuinrakennukset sijaitsivat kaupungin ulommissa osissa. Sumerien alueella oli vain vähän puustoa, ja myös talojen rakentamiseen tarvittavaa kiveä oli vähän. Sen vuoksi sumerit käyttivätkin rakennusmateriaalina savea, josta tehtiin tiiliä joko auringossa tai uunissa polttamalla. Rakennukset kestivät hyvin oman aikansa, mutta meidän aikaamme asti Urista kuten muistakaan sumereiden kaupungeista ei ole säilynyt kuin maakerrosten peittämiä raunioita.

Kuningas Assarhaddonin elämä

Assarhaddon syntyi Assyriassa noin vuonna 715. Vaikka Assarhaddon oli nuorena heiveröinen ja sairaalloinen, hän oli isänsä kuningas Sanheribin lempilapsi. Assarhaddonilla oli kuitenkin kilpailijoita. Kansansuosikki oli hänen vanhin veljensä, kokenut sotapäällikkö Arda-Mulissi. Veli aloitti laajan panettelukampanjan prinssiä vastaan, ja Assarhaddon pakeni Assyrian pääkaupungista Ninivestä Syyriaan armeijan komentajaksi. Kun kuningas ei edelleenkään suostunut vaihtamaan kruununperijää, Arda-Mulissi murhasi kuninkaan. Assarhaddon palasi joukkoineen Niniveen ja sai kuninkaan murhasta kauhistuneet kansalaiset puolelleen. Assarhaddonista tuli nyt kuningas. Kuninkaana hän kävi monia voittoisia sotia muun muassa Egyptiä vastaan.

Assarhaddonin elämää varjosti kuitenkin parantumaton sairaus. Kun lääkärit eivät löytäneet parannuskeinoa, kuningas kääntyi astrologien puoleen. Hän alkoi tehdä merkittäviä poliittisia päätöksiä enteiden perusteella. Erityisen paha enne oli kuun eteläosan pimeneminen. Se ennusti kuninkaan kuolemaa. Niinpä kuunpimennyksen lähestyessä Assarhaddon luopui nimellisesti kuninkuudesta jonkin palvelijansa hyväksi, joka sai hallita kuunpimennyksen ajan, minkä jälkeen hänet surmattiin.

Huonojen enteiden puuttumisenkaan ei ollut hyvä asia. Silloin Assarhaddon syytti astrologiaan tietojen pimittämisestä. Ironista kyllä, Assarhaddon kuoli sotaretkellä, jonka hän oli aloittanut nimenomaan astrologiensa kehotuksesta.

(Lähde: Simo Parpola: Mesopotamia, Otavan suuri maailmanhistoria 2, 1984.)

Kuningatar Pu-Abin (Shubadin) valmistaminen kuolemanjälkeiseen elämään

Sumerilaiset uskoivat, että kuoleman jälkeen ihmiset vain istuskelevat pimeässä höyheniin pukeutuneena ja syövät tomua ja savea. Vaikka kuolemanjälkeinen elämä ei ollut kovinkaan houkutteleva, sumerit pitivät tärkeänä sitä, miten kuolemaan valmistauduttiin. Varsinkin rikkaat ja vaikutusvaltaiset ihmiset näkivät tässä paljon vaivaa. Kuningatar Pu-Abin kuoltua noin 4 500 vuotta sitten hänet saatettiin hienoihin vaatteisiin ja koruihin puettuna hautakammioon kahden henkilökohtaisen seuralaisen, muusikoiden, hovimiesten, sotilaiden ja palvelijoiden kanssa. Härät ja aasit kävelivät ajajensa kanssa ramppia pitkin upeasti koristettuun kammioon. Kaikkien asetuttua tarkasti määrätuille paikoilleen koko porukka joi tainnuttavaa myrkyä. Kun hiljaisuus oli laskeutunut kammioon, työmiehet tappoivat kaikki eläimet ja muurasivat haudan suuaukon umpeen sulkien sisään niin elävät kuin kuolleetkin. Kuningatar Pu-Abi oli saapunut uuteen maailmaan.

Kuningatar Pu-Abin hautakammio oli yksi niistä 16 hautakammioista, jotka englantilainen arkeologi Sir Leonard Woolley löysi vuonna 1920. Elävien hautaaminen kuninkaallisten kanssa samaan hautaan oli aikoinaan yleistä. Myöhemmin elävät ihmiset korvattiin erilaisilla sijaisilla, kuten pienoisveistoksilla.

Tarínatuokio – Gilgameš-eepos, maailman vanhin romaani

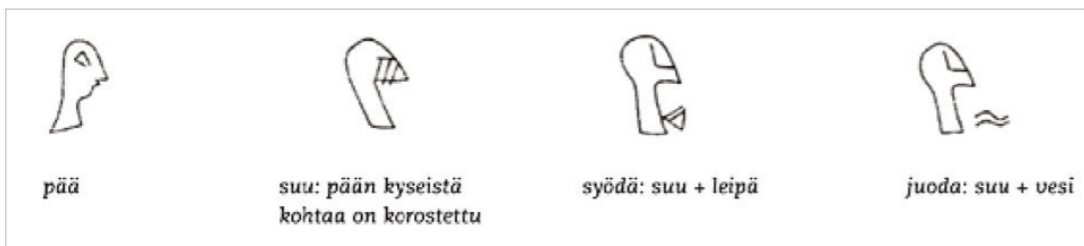
Babylonissa kirjoitettiin 1600-luvulla eKr. tarina Gilgamešista. Hän oli nuori ja levoton kuningas, joka halusi aina rakentaa temppeleitä ja muureja. Kaupunkilaiset alkoivat kyllästyä jatkuvaan raadantaan ja pyysivät jumalilta Gilgamekselle ystävää, joka taltuttaisi rakentamisen. Pian Gilgameš keskittyikin metsästämiseen ja muuhun ajanviettoon uuden ystävänsä kanssa. Mutta sitten ystävä sairastui ja kuoli. Gilgameš ei voinut hyväksyä tätä: hän oli voittanut kaikki vihollisensa, myös kuoleman oli toteltava häntä. Gilgameš päätti lähteä hakemaan neuvoa Utnapistimilta. Tämä oli ainoa ihminen, jolle jumalat olivat suoneet kuolemattomuuden.

Utnapistim kertoi saaneensa kuolemattomuuden, koska hän oli rakentanut laivan, johon hän oli pelastanut suurelta tuhotulvalta kaksi eläintä kustakin lajista. Gilgameš kysyi, mitä hänen pitäisi tehdä tullakseen kuolemattomaksi. Utnapistim vaati, että Gilgamešin tulisi valvoa seitsemän yötä ja päivää. Kun tämä ei onnistunut, Gilgameš tajusi, ettei hän kykene hallitsemaan edes itseään saati kuolemaa. Palattuaan kotiinsa Gilgameš ymmärsi, että kuolemattomuus oli suurissa rakennustoissa, jotka kertoisivat hänestä vielä tuhansia vuosia hänen kuolemansa jälkeen.

▶ KALVO 8.1

Nuolenpääaakkoset

A	▶▶	M	└┘
B	▶▶	N	▶▶▶
C	ei ole, käytä K:ta	O	└┘└┘
D	▶▶▶	P	└┘└┘
E	└┘	Q	└┘└┘
F	ei ole, käytä PH:ta	R	└┘└┘
G	└┘	S	└┘
H	└┘	T	└┘
I	sama kuin E	U	sama kuin O
J	ei ole, käytä I:tä	V	└┘└┘
K	▶▶	Y	▶▶▶
L	└┘└┘	Z	└┘

(Lähde: Béatrice André-Salvini, Kirjoitustaidon keksiminen, Unesco Kuriiri 5/1995)

▶ MONISTE 8.2

Hammurabin lakeja

- ▶ Jos joku hoitaa laiskasti patoaan ja se murtuessaan laskee vedet viljapelolle, hänet myytäköön orjaksi ja hän maksakoon aiheuttamansa vahingon.
- ▶ Jos vaimo ei huolehdi talosta, juoksentelee ulkona, hävittää taloaan ja laiminlyö miestänsä, niin vaimo hukutettakoon.
- ▶ Jos joku ei huolehdi kastelupatonsa kunnosta eikä vahvista sitä ja patoon tulee murtuma, jonka seurauksena vesi virtaa pelloille, silloin se viljelijä, jonka padossa murtuma on sattunut, joutuu korvaamaan vahinkonsa luovuttamalla saman verran viljaa kuin veden turmeleman pellon viljelijät menettivät. Jos viljelijällä ei ole varaa korvata aiheuttamaansa menetyksiä, hänet myydään orjaksi ja hänen omaisuutensa jaetaan vahingon kärsineiden viljelijöiden kesken.
- ▶ Jos joku avaa vedet ja ne tuhoavat viereisen pellon parantamiseksi suoritettun työn, hänen tulee maksaa aiheuttamansa tuho.
- ▶ Jos joku on murtautunut taloon, niin surmattakoon hänet murtoaukkonsa kohdalla ja muurattakoon muuriin.
- ▶ Jos rakennusmestari on rakentanut jollekulle talon eikä ole tehnyt työtään vankaksi ja talo, jonka hän on rakentanut, sortuu ja aiheuttaa talon omistajan kuoleman, niin kyseinen rakennusmestari surmattakoon.
- ▶ Jos talo luhistuessaan surmaa isännän pojan, tapettakoon rakennusmestarin poika.
- ▶ Jos se surmaa isännän orjan, antakoon rakennusmestari hänelle toisen orjan sijaan.
- ▶ Jos poika lyö isäänsä, hakattakoon pojalta kädet poikki.
- ▶ Jos joku turmelee toiselta silmän, turmeltakoon häneltä silmä.
- ▶ Jos joku katkaisee toiselta luun, katkaistakoon häneltä luu.
- ▶ Jos joku riidassa lyö toista ja aiheuttaa hänelle haavan, niin kyseinen henkilö vannokoon: "Tahallani en lyönyt" ja suorittakoon lääkärimaksut.
- ▶ Jos lääkäri leikkausveitsellään leikkaa toiselle syvän haavan ja tappaa hänet, hakattakoon lääkäriltä kädet poikki.

► KALVO 8.3

Viestejä hautakammioista

Sir Leonard Woolley hautakammiossa.

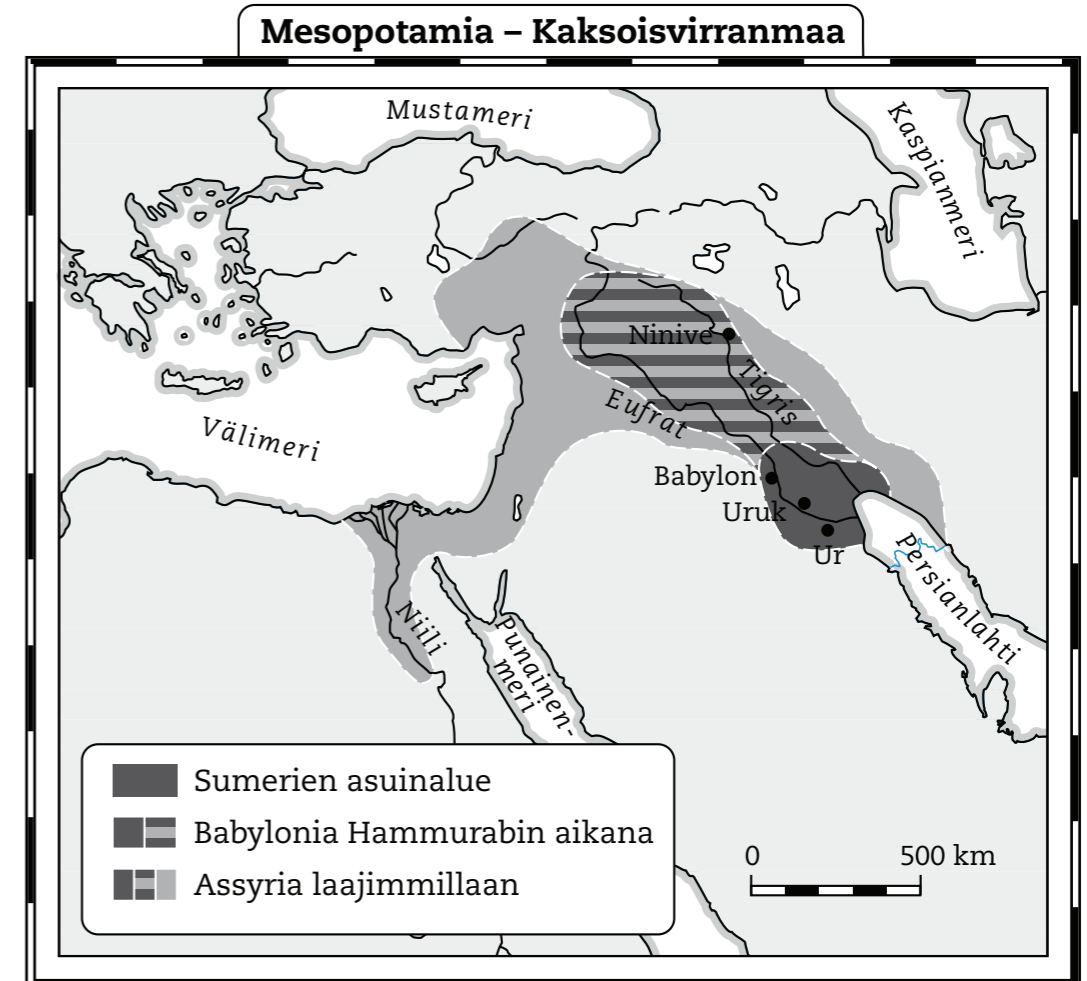
Kuningatar Pu-Abin päähine.

Gilgameš kannattelee aurinkoa kahden jumalan välissä.

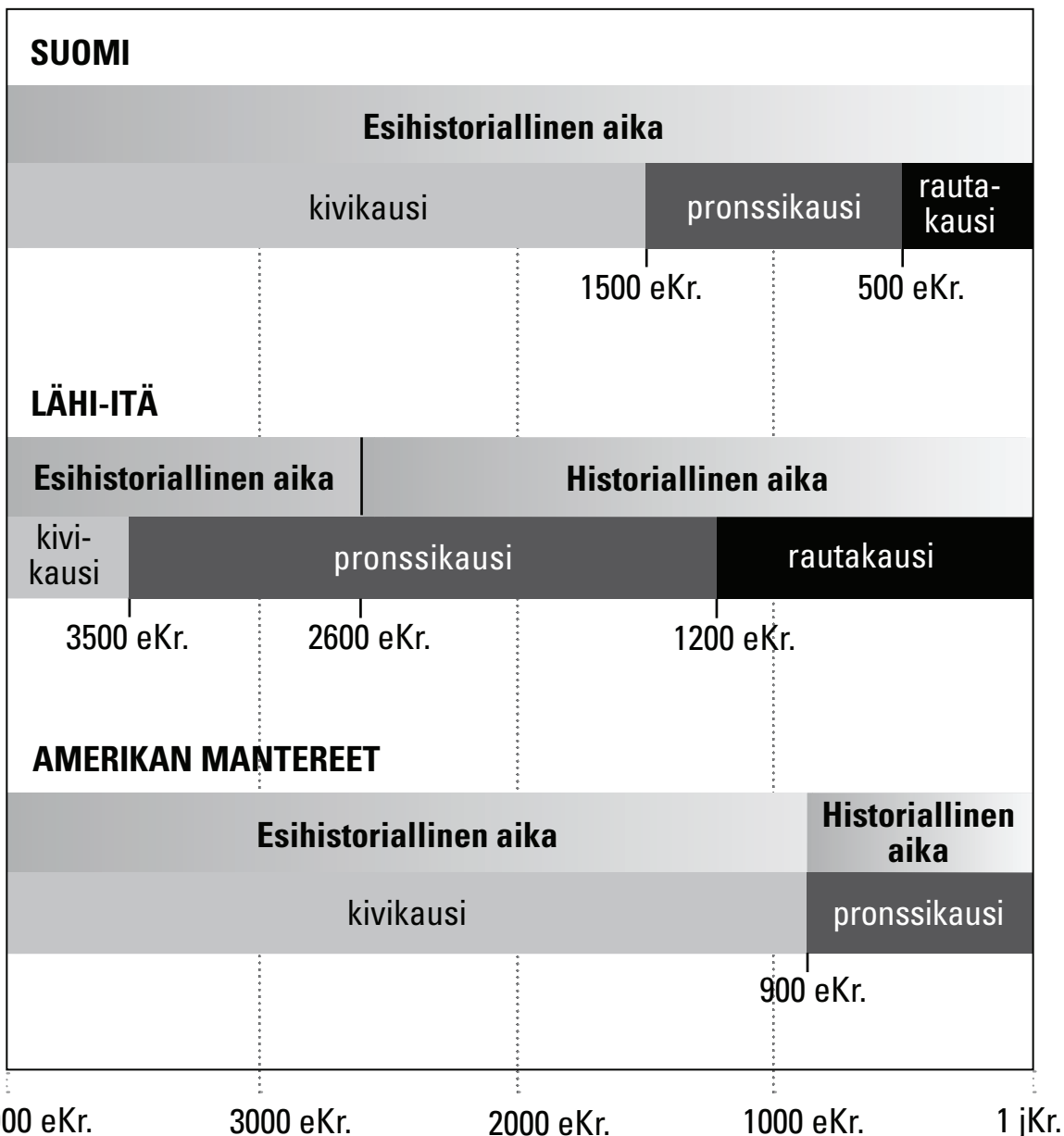
► KALVO 8.4

Mesopotamian valtakunnat

► KALVO 8.5

Aikakaudet eri puolilla maapalloa 4000 eKr. – 1 jKr.

E 997